

KRITINIAI PAMAŠTYMAI APIE LIETUVOS UŽSIENIO POLITIKĄ

EVALDAS NEKRAŠAS

Straipsnyje nagrinėjamos pamatinės Lietuvos užsienio politikos nuostatos siekiant kritiškai įvertinti jų pranašumas ir trūkumus. Išėjties taškas yra 1994 metais parengta Lietuvos užsienio politikos koncepcija, kurioje suformuluotais strateginiais užsienio politikos tikslais ši politika buvo grindžiama iki 2004 metų, kai Lietuva tapo ES ir NATO nare. Nors 2004 metais buvo pradėta vykdyti vadinamoji naujoji Lietuvos užsienio politika, strateginiai užsienio politikos tikslai, užsibrėžti 1994 metais, autoriaus nuomone, nėra iki galo pasiekti. Lietuva iki šiol nėra visavertė ES ir NATO narė, o santykiai su tokia svarbia kaimyne kaip Rusija nėra geri.

Straipsnyje bandoma aiškintis, ar jie yra įtempti tik dėl Rusijos, ar ir dėl Lietuvos užsienio politikos ypatumų. Santykiai su Rusija nagrinėjami Lietuvos santykių su JAV ir ES kontekste. Kritiškai vertinama kartinė naujosios Lietuvos užsienio politikos idėja – Lietuvos kaip regiono centro ar lyderio koncepcija. Teigiama, kad ji, pirma, yra nerealistiška, antra, nesusijusi su nacionaliniais Lietuvos interesais ir, trečia, komplikuoja tiek Lietuvos santykius su kitomis ES šalimis, tiek su Rusija. Straipsnis baigiamas išvada, kad Lietuvos užsienio politikos pagrindą turi sudaryti ne Rytų, o Vakarų politika.

Evaldas Nekrašas – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto profesorius, Tarptautinių santykių katedros vedėjas, habilituotas daktaras (el. paštas: nekrasas@post.omnitel.net).

© Evaldas Nekrašas, 2009

Straipsnis įteiktas redakcijai 2009 m. gegužės 8 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2009 m. birželio 22 d.

Ne pirmus metus Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute Tarptautinių santykių ir diplomatijos magistro programos studentams dėstant Lietuvos užsienio politikos kursą, bendraujant su Lietuvos ir užsienio politikais bei analitikais ir svarstant tarptautinių santykių problemas viešojoje erdvėje, susikauptė nemažai minčių apie pamatinius šios politikos pranašumus ir trūkumus, sėkmes ir negandas. Proga pasidalyti keletu svarbesnių iš jų su „Politologijos“ skaitytojais šiuo metu ypač gera: praeitų metų pabaigoje pareigas pradėjo eiti naujasis Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras, o šią gegužę sužinojome ir Lietuvos Respublikos naujosios Prezidentės vardą. Lietuvoje šie pareigūnai turi didžiausią įtaką užsienio politikos formavimui. Proga gera todėl, kad po ilgokos pertraukos atsiranda politinių galimybių keisti kai kurias Lietuvos užsienio politikos nuostatas.

Šiuose apmąstymuose, kaip rodo ir pats teksto pavadinimas, daugiau dėmesio skirsiu pastarųjų metų Lietuvos užsienio politikos problemoms, bet pradėti norėčiau veikiau nuo pasiekimų. 1994 metais Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos buvo parengtas maždaug dvidešimties puslapių tarnybiniam naudojimui skirtas tekstas, pavadintas „Lietuvos užsienio politikos koncepcija“. Pagrindiniams šio teksto teiginiams iš esmės pritarė Vyriausybė. Nors jame išdėstytais nuostatomis ne vienus metus buvo grindžiama Lietuvos užsienio politika, jis niekada neįgavo oficialaus dokumento statuso, kurio jo rengėjai ir nesiekė. Būtent šiame tekste bene pirmą kartą gan nuosekliai, aiškiai ir tiksliai buvo suformuluoti Lietuvos užsienio politikos prioritetai. Nors pati „Lietuvos užsienio politikos koncepcija“ nebuvo paskelbta, prioritetai, t. y. pamatiniai Lietuvos užsienio politikos tikslai, įvairių politikų ir analitikų buvo kartojami daugybę kartų: 1) narystė NATO; 2) narystė ES; 3) geri santykiai su kaimynais. Šiuos pagrindinius, strateginius užsienio politikos tikslus buvo galima suformuluoti, aišku, tik po to, kai buvo įgyvendinti svarbiausi tikslai valstybingumą atkūrusios šalies (ir jos diplomatijos) tikslai: pasiektas tarptautinis valstybės pripažinimas (1991 metais) ir iš ša-

lies išvesta (1993 metais) svetimos šalies kariuomenė, buvusi joje be Lietuvos sutikimo. Rusijos kariuomenės išvedimas reiškė, kad Lietuva be kokių nors išlygų ėmė kontroliuoti *visą* savo teritoriją, taigi tapo suvereni valstybė griežtąja šio žodžio prasme. Šalies suverenumo užtikrinimas buvo svarbiausias 1990–1993 metais vykdytos Lietuvos užsienio politikos uždavinys ir neabejotinas ką tik atgimusios valstybės diplomatijos laimėjimas. O kai sakau, kad minėtus tris užsienio politikos tikslus (ar bent pirmąjį) buvo galima aiškiai artikuliuoti tik išvedus Rusijos kariuomenę, turiu galvoje, kad iki tol oficialiai skelbti, jog Lietuva sieks narystės NATO, būtų buvę labai neišmintinga – tai tik apsunkintų ir taip jau keblių tos kariuomenės išvedimo problemų sprendimą. Oficiali šalies nuostata iki 1993 metų rudens buvo, kaip žinoma, kitokia – Lietuva yra neutrali, nei į Šiaurės Atlanto aljansą, nei į kokią kitą karinę sąjungą neketinanti stoti valstybė. Ta nuostata pakito tik vėliau: tų pačių metų gruodį Seimui priėmus atitinkamą rezoliuciją, 1994-ųjų sausį Lietuvos Respublikos Prezidentas laišku kreipėsi į NATO dėl Lietuvos narystės organizacijoje.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad 1994 metais užsibrėžti uždaviniai jau seniai sėkmingai įvykdyti – juk 2004-aisiais Lietuva tapo ir NATO, ir ES nare. Narystę abiejose organizacijose reikia laikyti didele Lietuvos užsienio politikos sėkme. Tiesa, tuo, kad Lietuva anksčiau ar vėliau taps ES nare, Lietuvoje praeito amžiaus dešimtojo dešimtmečio viduryje, juolab pabaigoje mažai kas teabejojo, nors Europos Komisija iš pradžių didelio entuziazmo ir nerodė. Tačiau Lietuvos narystė Šiaurės Atlanto aljanso politiniams ir ypač kariniams vadovams praeito amžiaus viduryje neatrodė realus dalykas. Juk Rusija su tuo, kaip manyta, niekada nesutiks, o ir Lietuvos demokratijos nebrandumas, ekonomikos silpnumas ir ypač prasta ginkluotųjų pajėgų būklė atrodė neįveikiama kliūtis Lietuvos narystei Aljanse. Tai, beje, buvo viena, nors toli gražu ne vienintelė, priežastis, kodėl išsikėlus pamatinius Lietuvos užsienio politikos tikslus, keletą gerų metų faktinė pirmenybė buvo teikiama pirmajam. Samprotauta taip: kitus du tikslus, žinoma,

pasieksime, todėl jėgas reikia sutelkti į tai, ką pasiekti sunkiausia. Pragmatiškai estai, žinia, manė kitaip: jėgas reikia sutelkti į tai, kad pasiektume tai, ką tikrai galima pasiekti. Nors savo užsienio politikos tikslus jie brėžė panašiai kaip lietuviai, pirmenybę vis dėlto atidavė narystei ES. Prie užsienio politikos pragmatiškumo klausimo dar grįšime, o dabar veikiau tik probėgšmais atkreipsime dėmesį į tai, kad sunkmečio sąlygomis labai kritiškai vertindami faktiškai visų ligšiolinių Lietuvos vyriausybių ekonominę ir kitokią, pavyzdžiui, švietimo ir mokslo, politiką, turėtume suprasti, kad radikalių ūkio ir kitų sričių reformų, geros šalies vadybos ir investicijų į ateitį stoka bent iš dalies sietina su ilgokai vyravusiu požiūriu, jog narystė ES nėra rimtas ir realus iššūkis Lietuvai. Kartu priminsime ir akivaizdžią, bet Lietuvoje beveik visiškai ignoruojamą tiesą, kad gera ar bloga šalies ekonominė ir socialinė būklė turi didelę įtaką jos užsienio politikos efektyvumui.

Pirmenybės narystės NATO siekiui teikimas, bent jau maždaug iki 1998 metų, taip pat buvo siejamas su nuomone, kad iš dviejų pagrindinių nacionalinių interesų, kuriems įgyvendinti, tiesą sakant, ir yra skirta kiekvienos, ar bent jau demokratinės, valstybės užsienio politika – saugumo ir gerovės – svarbesnis Lietuvai nuo valstybinumo atkūrimo 1990 metais yra saugumas. Iš dalies tai natūralu – nepriklausomą valstybę atkūrusi šalis susidūrė su *egzistencinėmis* – tiesiogine to žodžio prasme – grėsmėmis. Jai grėsė rimtas pavojus vėl išnykti iš pasaulio politinio žemėlapio.

Lietuva jau du kartus savo ilgaamžėje istorijoje buvo praradusi nepriklausomybę – 1795 ir 1940 metais. Labai tikėtina, kad jei 1991 metų pučas Maskvoje būtų pavykęs, tai būtų įvykę ir trečią kartą. (Žinoma, būtų galima pasakyti ir tiksliau: Lietuva, deklaravusi nepriklausomybę, nebūtų jos realiai įgijusi. Tarptautinės teisės požiūriu suvereni valstybė iš tikrųjų ji tapo tik 1991-ųjų rudenį, kai, išnykus realiai grėsmei, kad SSRS atkurs savo valdžią Lietuvoje, ją kaip valstybę pripažino kitų suverenių valstybių vyriausybės.) Kadangi bent jau iki Rusijos kariuomenės išvedimo pavojus Lietuvos kaip valstybės egzistavimui vis dar buvo realus, teikti pirmenybę saugumui

kaip nacionaliniam interesui, svarbesniam už gerovę, tuo metu buvo visiškai natūralu. Kitas klausimas – ar saugumui ir dabar reikia teikti pirmenybę, koks saugumas mums turi labiausiai rūpėti ir kokiais būdais jis turi būti įgyvendinamas.

Mano atsakymas į pirmąjį klausimą būtų toks: išnykus *tiesioginei egzistencinei* grėsmei Lietuvos valstybės nepriklausomybei, valstybės ir jos piliečių gerovei derėjo pradėti teikti tokią pat svarbą kaip ir saugumui. To, manau, mūsų užsienio politikos formuotojai laiku nesuprato.

Kalbant apie reikšmę, kurią Lietuva teikė narystei NATO ir ES, poslinkiai link labiau subalansuoto abiejų organizacijų vertinimo prasidėjo po truputį artėjant realių derybų dėl Lietuvos narystės ES pradžiai. Noras neatsilikti nuo kitų Vidurio ir Rytų Europos šalių skatino ir rimtesnį požiūrį į ES ir narystės joje reikšmę. Stiprėjo ir reikšmingesnė tarptautinė veikėja darėsi ir pati ES. Galų gale, silpo baimės, kad mums tiesiogiai gresia karinė agresija iš Rytų, nuo kurios Lietuvą turėtų saugoti NATO.

Šiandien, turėdami penkerių metų narystės NATO ir ES patirtį, mes, manau, geriau suvokiame, kad narystė ES daro didesnę įtaką šalies ir jos piliečių gyvenimui. Iš ES laukiame pagalbos sunkmečiu, o ir iki šiol jos jau nemažai gavome. Geriau suvokiame ir tai, kad sieti NATO su saugumu, o ES – vien tik gerovės garantijomis ar bent pažadais tikrai nepagrįsta. ES teikia vadinamąjį minkštąjį, švelnųjį arba, kaip sako vokiečiai, *civilinį* saugumą, kuris ne ką mažiau svarbus nei NATO teikiamas karinis, kietasis ar griežtasis saugumas.

Tiesa, Lietuvai narystė NATO tebelieka labai svarbi, nors po šal-toto karo pasaulinis Aljanso vaidmuo ir sumenko. Juk jeigu kas ir turėjo iliuzijų dėl to, kad Europai XXI amžiuje rimti karai nebegresia, turėjo jų nusikratyti po Rusijos ir Gruzijos karo. Ne, aš tokių iliuzijų tikrai neturiu, nors gal ir turėčiau pridurti dėl Michailo Saakašvilio politikos Pietų Osetijoje išmintingumo turįs rimtų abejonių, kurių daugelis Lietuvos politikų, kitaip nei jų kolegos Vakaruose, regis, neturi.

Taigi, ką galime konstatuoti? Pirmą, gerovė, o ne vien saugumas yra Lietuvos nacionalinis interesas. Antra, suprantant saugumą šiuolaikine, plačiaja šio žodžio prasme, ES, o ne vien tik NATO, yra svarbus saugumo – ypač ekonominio – užtikrinimo veiksnys. Prie to reikia pridurti tai, apie ką dar nekalbėjome: tiek saugumui, tiek gerovei užtikrinti būtina išmintinga šalies vidaus ir užsienio politika – pasikliauti *vien* tarptautinėmis garantijomis tikrai negalima. Narystė ES neapsaugo mūsų nuo sunkmečio ir negarantavo tikro energetinio saugumo. Narystė NATO mūsų ekonominio, socialinio ar kultūrinio saugumo taip pat negarantuoja. Ji teikia karinio saugumo garantijas, yra rimtas potencialaus agresoriaus atgrasymo veiksnys, bet apie kariniu požiūriu įtikinamą trijų Baltijos valstybių gynybos planą NATO iš esmės tik pradėjo galvoti.

Konstatavę, kad šalies narystė Europos ir transatlantinėse organizacijose yra svarbus, būtinas, bet nepakankamas nacionalinių interesų užtikrinimo veiksnys, turime tiesiai paklausti, ar jų gynimas yra *pagrindinis* pastarųjų kelerių metų Lietuvos užsienio politikos tikslas ir ar jį geba juos išmintingai ginti. Pirmiausia turime pasakyti, kad, 2004 metais įstojęsi į NATO ir ES, ji, nors ir būdama *visateisė*, iki šiol dar nėra *visavertė* jų narė. Lietuvos kariuomenė finansuojama prastai. Mes neturime ne tik *karinių* naikintuvų, kurių, tiesa, nei NATO, nei Lietuvos kariniai planuotojai nepasigenda, bet net ir kovinių sraigtasparnių, be kurių net ir labai ribotas funkcijas atliekanti šalies kariuomenė vieno iš pamatinių savo uždavinių – ginti (ar bent dalyvauti ginant) *savo* šalį – paprasčiausiai iš esmės negali vykdyti, kad ir kaip ji didžiutęsi pagyrimais, pelnytais Afganistane ir kitose užsienio šalyse. O pažvelgę į ES pusę turėsime pripažinti, kad neišvengė euro – šiurkšti ir apmaudi Lietuvos, iš dalies ir jos užsienio politikos klaida – mes nesame pakankamai integruoti į ES ir todėl mažiau ekonomiškai saugūs. Beje, apie tai, kad labai svarbus Lietuvos užsienio politikos tikslas po 2004 metų lieka integracijos į ES ir NATO gilinimas ir stiprinimas, vadinamosios naujosios Lietuvos užsienio politikos koncepcijos kūrėjai užsimindavo tik puse lupų. Ir

vis dėlto pripažinkime, kad du iš trijų mūsų minėtų Lietuvos užsienio politikos tikslų, kad ir su didelėmis išlygomis, pasiekti. Bet ar pavyko pasiekti trečiąjį?

Pradėkime nuo to, kad kaimynų griežtąja šio žodžio prasme (t. y. šalių, su kuriomis ribojamės) teturime keturis: Latviją, Lenkiją, Rusiją ir Baltarusiją. Kokie Lietuvos santykiai su Latvija? Jie yra pakankamai geri. Trijų Baltijos šalių bendradarbiavimas yra gerai institucionalizuotas, vyksta nuolatiniai jų vadovų susitikimai, kuriuose priimama daug teisingų deklaracijų. Bet kai nuo žodžių reikia pereiti prie darbų, iškyla rimtų problemų. Netgi sena jūros šelfo ir ekonominės zonos Baltijos jūroje atribojimo problema nėra iki galo išspręsta. Iš finansinės ir ekonominės krizės gniaužtų kiekviena šalis bando išsivaduoti atskirai. Kai kurie užsienio politikos žingsniai iš esmės nederinami. Baltijos Asamblėja ir Baltijos ministrų taryba yra veikiau dekoratyvinės, o ne veikiančios institucijos. Baltijos šalių vienybė, kurią jos demonstravo Baltijos kelio metu, iš esmės tėra gražus prisiminimas. Tiesa, Atgimimo pradžioje egzistavusios Eslalijos (Estija, Latvija, Lietuva), panašios į Beniliuksą, vizijos buvo veikiau utopiškos, o visų trijų šalių integracija į ES ir NATO padarė kai kuriuos trišalio bendradarbiavimo projektus neaktuales. Bet kitų, gal net svarbesnių Baltijos valstybių bendradarbiavimo projektų, kaip antai nauja Ignalinos atominė jėgainė, įgyvendinimo perspektyvos šiandien atrodo nelabai aiškios, visų pirma dėl Lietuvos vyriausybės kaltės. Šiaip ar taip, vargu ar Lietuvos ir Latvijos santykius galima apibūdinti kaip puikius.

Lietuvos ir Latvijos santykiai nuo valstybingumo atkūrimo iš esmės nepagerėjo, bet to negalima pasakyti apie Lietuvos ir Lenkijos santykius. 1991-ųjų pabaigoje tuometinio Lenkijos prezidento Lecho Wałęsos įvardyti kaip „artimi kritiškiems“, jie vėliau ne kartą buvo apibūdinami kaip „strateginė partnerystė“, nors pastaraisiais mėnesiais kai kurie įtakingi lenkų politikai tokio aukšto statuso partnerystės pradeda išsižadėti motyvuodami tuo, kad jau vien dėl savo mažumo Lietuva Lenkijai nėra nei politiškai, nei ekonomiškai labai

svarbi. Su tuo būtų sunku ginčytis. Ir vis dėlto Lenkija buvo svarbi mūsų pastangų integruotis į NATO ir ES rėmėja. Daugelis politinių iniciatyvų Vidurio ir Rytų Europoje buvo bendros mūsų iniciatyvos, mūsų pozicijos santykių su trečiosiomis šalimis klausimais paprastai nesiskirdavo. Mes tapome partneriai labai seniai, nuo Krėvos unijos laikų, 1569 metais sukūrėme Abiejų Tautų Respubliką ir, nepaisant XX amžiaus ginčų ir konfliktų dėl Vilniaus, tebesame artimos tautos, kurias sieja bendra istorija ir, kad ir menčiau, kultūra. Todėl mūsų partnerystė turi savo natūralų pagrindą. O Lietuvos mažumą iš dalies kompensuoja tas faktas, kad Lenkija, be Lietuvos, nedaug teturi taip geranoriškai ją palaikančių kaimynų – Čekija, Slovakija, Ukraina, Vokietija, juolab Rusija nepuoselėja tokių artimų, galima pasakyti, net „specialių“ santykių su Lenkija kaip Lietuva ir daug įtariau žvelgia į Lenkijos siekius užimti neformalios Rytų ir Vidurio Europos lyderės vietą.

Rusija yra Lietuvos kaimynė, santykiai su kuria neabejotinai problemiškesni. Kalbant apie pastaruosius keletą gerų metų, tuos santykius turbūt galima apibūdinti kaip tiesiog blogus. Problemų būta, aišku, ir anksčiau. XX amžiaus dešimtojo dešimtmečio pradžioje sunkiai vyko derybos dėl Rusijos kariuomenės išvedimo, jaunai Lietuvos diplomacijai tikru iššūkiu tapo karinio ir civilinio tranzito į ir iš Kaliningrado klausimas, vėliau atkakliai derėtasi dėl sienos, o ir pasirašius sienos sutartį Rusija ilgokai delsė ją ratifikuoti. Bet paskutinįjį XX amžiaus dešimtmetį Lietuvos ir Rusijos santykiai buvo tikrai geresni nei dabar. Keblios problemos buvo sprendžiamos, vadovai, kad ir nelabai dažnai, susitikdavo, o Rusija, vertindama savo santykius su Baltijos šalimis, dažnai pabrėždavo, kad su Lietuva jie yra geresni nei su Latvija ar Estija. Lietuva, priėmusi savo pilietybės įstatymą, kad ir ne kartą vėliau taisytą, dar 1989 metais ir pasiūlusi pilietybę visiems nuolatiniais gyventojams, negalėjo būti kaltinama nuolatinio rusų ir kitų vadinamųjų rusakalbių teisių pažeidimu, kuo Rusija – pagrįstai ar nepagrįstai – kaltino kitas dvi Baltijos šalis. Kai kurios lenkų mažumos tikros ar tariamos problemos gana ilgai komplikavo Lietu-

vos ir Lenkijos santykius, bet rusų mažumos padėtis niekada nebuvo bent kiek rimtesnė Lietuvos ir Rusijos santykių problema.

Tai kodėl pastaraisiais metais daugelis Rusijos piliečių viešosios nuomonės apklausų metu dažnai mini Lietuvą kaip vieną priešiškesniųjų šalių? Oficialiosios Lietuvos atsakymas į šį klausimą gerai žinomas: dėl to kalta pati Rusija – ji vykdo Lietuvai priešišką politiką, o jos valdžia ir tos valdžios kontroliuojama žiniasklaida vaizduoja Lietuvą neigiamai. Būtent tai ir lemia negatyvų jos piliečių požiūrį į Lietuvą.

Tame atsakyme yra dalis tiesos – iš SSRS laikų perimtas priešų apsupto tvirtovės įvaizdis iki šiol naudojamas Rusijos vidaus ir užsienio politikos tikslais. Jis gan sėkmingai buvo naudojamas ir V. Putino režimui konsoliduoti ir – kaip ir kiekvienas priešų įvaizdis – pačios Rusijos tapatumui formuoti. Rusija, kurios buvęs prezidentas Vladimiras Putinas SSRS žlugimą traktuoja kaip didžiausią geopolitinę XX amžiaus katastrofą, siekia atkurti ar net išplėsti SSRS įtakos zoną dabar jau kaip Rusijos įtakos zoną ir vykdo tradiciškai agresyvią politiką. Bet paklauskime savęs – ar dėl prastos Lietuvos ir Rusijos santykių būklės nėra iš *dalies* kalta ir pati Lietuva – jos politikai, žiniasklaida, kuri Rusiją vaizduoja taip pat blogai, kaip Rusijoje vaizduojama Lietuva, o gal ir pati visuomenė?

Požiūris į Rusiją Lietuvos istorijoje niekada nebuvo labai geras. Nuo XVI amžiaus ji buvo pavojingiausia kaimynė, su kuria ne kartą kariauta ir toli gražu ne visada sėkmingai. Viena iš unijos su Lenkija priešasčių buvo būtent Rusijos keliamas pavojus. XVIII amžiaus pabaigoje paaiškėjo, kad tas pavojus yra lemtingas – po trečiojo padalijimo Lietuva nustojo egzistuoti kaip valstybė. Atkūrusi nepriklausomybę 1918 metais Lietuva vėl turėjo kovoti su rusais – dabar jau bolševikais, – o 1940-aisiais vėl buvo okupuota ir aneksuota. Ilgi karų, nelaisvės, nacionalinės priespaudos ir rusifikacijos metai formavo požiūrį į Rusiją kaip amžiną ir ypač pavojingą Lietuvos priešę.

Valstybingumo atkūrimo 1990 metais peripetijos lietuvių nuostatas dėl Rusijos šiek tiek modifikavo – Boriso Jelcino Rusija imta

priešinti Michailo Gorbačiovo SSRS. Su B. Jelcinu, pripažinusių Lietuvos nepriklausomybę dar iki 1991-ųjų rugpjūčio pučo Maskvoje, imtos sieti, kad ir atsargiai, naujo ilgaamžės abiejų tautų santykių istorijos etapo viltys. Kai kas netgi prisiminė Winstono Churchillio žodžius, kad valstybės amžinų priešų neturi. Atrodė, jog Rusija juda, nors ir sunkiau nei Lietuva, demokratijos plėtros keliu, ir abiejų šalių santykiai gali tapti draugiškesni nei ankstesniais amžiais.

Deja, šioms viltims nebuvo lemta, bent kol kas, išsipildyti. Standartinis (Lietuvoje) atsakymas žinomas – Putino Rusija pasuko ne demokratijos, o autoritarizmo keliu ir, sustiprėjusi dėl kurių laiką ypač aukštų pasaulinių naftos ir dujų kainų, vėl ėmė vykdyti tradicinę imperinę užsienio politiką. Rusijos ir Gruzijos karas yra paskutinis ir iškalbingiausias tokios politikos pavyzdys. Todėl Lietuvos politiniame elite vyrauja nuostata, kad turime visomis jėgomis priešintis agresyviai Rusijos politikai ir ginti mums taip brangias demokratines vertybes, kurių oficialioji Rusija visai nevertina.

Tą ir darome. Lietuva vienintelė iš ES šalių atkakliai priešinosi ES sprendimui po Rusijos ir Gruzijos karo pradėti derybas su Rusija. Šiai Lietuvos pozicijai nepritarė nė viena iš likusių 26 ES šalių, netgi Lenkija, kurios santykiai su Rusija gana įtempti. O pasibaigus NATO šalių vadovų susitikimui NATO 60-mečio proga, pirmi žodžiai, kuriuos Lietuvos televizijos žiūrovai išgirdo iš Lietuvos Respublikos Prezidento lūpų, skambėjo taip: „Jokių nuolaidų negali būti.“ Kam? Aišku, Rusijai.

Pastaruosius dešimt metų Europos Sąjungoje ir ne tik joje Lietuvos užsienio politika kandžiai vadinama „vieno klausimo politika“. Tas klausimas, aišku, yra Rusijos klausimas. Užimdama labiausiai nesutaikomą poziciją šiuo klausimu, Lietuva faktiškai izoliuoja save nuo kitų Europos šalių. Pasišovusi ryžtingai ginti visą Europą nuo Rusijos, Lietuva, deja, netenka pačios Europos Sąjungos paramos. Ji atsiduria tikrai nepavydėtinoje „vieno lauke kario“ pozicijoje.

Kas šiam kariui teikia stiprybės pojūtį? Aišku, ne jo paties galia ar vieningas ES palaikymas. Ne, jis įsivaizduoja, jog jo veiksmai, kad ir

grynai simboliniai, visada susilauks vienintelės pasaulio supervalstybės – Jungtinių Amerikos Valstijų – paramos. Tuo įsitikinęs, jis netgi neteikia dėmesio tam, kad JAV retorika Rusijos atžvilgiu dažniausiai būna gerokai nuosaikesnė.

JAV visada vaidino labai svarbų vaidmenį Lietuvos užsienio politikoje. Dar iki 2004 metų, kai Lietuva nebuvo nei NATO, nei ES narė, daugelis šalies lyderių įsivaizdavo jos geopolitinę padėtį, ypač saugumo erdveje, taip: Lietuva yra tarp Rusijos ir Amerikos. Amerika yra mūsų ištikimiausia draugė ir gynėja, o Rusija – priešininkė ir skriaudėja. Šioje ištis stebėtina elementarioje geopolitinėje schemoje, kai kuriais atžvilgiais labai primenančioje garsiąją „pasaulio pagal Reaganą“ schemą, Europos Sąjungą ir jos didžiąsias valstybes sunkoka net įžvelgti – tokios jos mažos ir menkos. Kitas jos panašumas į „pasaulio pagal Reaganą“ schemą irgi krinta į akis – jai nuspalvinti nereikia daug spalvų: iš esmės pakanka baltos ir juodos.

Mąstymo „pagal Reaganą“ stereotipų mūsų užsienio politikoje tikrai apstu. Tai nėra labai keista – juk „pasaulis pagal Bushą (jaunesnįjį)“ ne tiek jau daug skirtųsi nuo „pasaulio pagal Reaganą“. Ne visai originali George'o W. Busho ištara „Kas ne su mumis, tas prieš mus“, suformuluota po rugsėjo 11-osios, tikrai gerai atliepia reaganiškojo mąstymo dvasią, požiūrį į pasaulį kaip gėrio ir blogio kovos lauką.

Lietuva save laiko ištikimiausia Amerikos sąjungininke. Tačiau ilgus aštuonerius metus – tiek truko abi G. W. Busho kadencijos – Lietuvos užsienio politika buvo vykdoma labiau atsižvelgiant ne tiek į pačios Amerikos nacionalinius interesus, kiek į G. W. Busho užsienio politikos tikslus. Nacionaliniai interesai ir šalies prezidento nuostatos bei veiksmai nebūtinai sutampa – tai, be kita ko, rodo ir labai neigiamas dabartinis amerikiečių požiūris į Busho politikos rezultatus. Į Amerikos nacionalinius interesus Lietuvos užsienio politikoje visada reikės atsižvelgti, nors jų, aišku, nederėtų automatiškai tapatinti su Lietuvos interesais. Tačiau besąlygiška parama vienašališkai, šiurkštakai, beveik vien tik karinėmis priemonėmis įgyvendinamai,

labai daug kritikos tiek JAV, tiek visame pasaulyje susilaukusiai G. W. Busho užsienio politikai buvo turbūt ne itin išmintinga.

Apgailestauti tenka ir dėl to, kad santykiai su Rusija klostėsi ne labai gerai, iš dalies todėl, kad ir į juos pernelyg dažnai buvo žvelgiama per gėrio ir blogio kovos prizmę. Žinoma, Rusija nėra nei geriausia kaimynė, nei geriausia partnerė. Jos siekius atkurti kadaise turėtą reikšmę ir įtaką pasaulyje ar bent jau teritorijose, kurias ji kaip Rusijos imperija ar SSRS kontroliavo, jau minėjome. Dabartinių jos vadovų artikuliuojami Rusijos nacionaliniai interesai sunkiai suderinami su Lietuvos nacionaliniais interesais. Bet ar geriausias būdas ginti Lietuvos nacionalinius interesus yra kuo dažniau skelbti Rusiją ir jos veiksmus tarptautinės politikos erdvėje ryžtingai smerkiančius, bet realios naudos neduodančius pareiškimus? Vaisingiau turbūt būtų neapsiriboti savo požiūrio *demonstravimu*, o kartu su sąjungininkais siekti bendrų sprendimų, bendrų veiksmų, kurie galėtų daryti *realią* įtaką Rusijos pozicijai, nes vien tik Lietuvos pareiškimai įtakos daro nedaug. Tokių veiksmų pavyzdys galėtų būti kad ir neseniai pradėta įgyvendinti ES Rytų partnerystės programa. O klausydamasis lietuvių pareiškimų dažnai negali išvengti išpūdzio, kad Lietuvos politikams pats svarbiausias dalykas yra, kad juos išgirstų ir matytų. Nustumiant pragmatiškumą ir efektyvumą į šoną, girdimumas ir matomumas laikomi vos ne didžiausiomis šalies užsienio politikos dorybėmis.

Iš pagrindų su tokiu požiūriu nesutinku. Užsienio politikos sėkmę lemia tai, ar tos politikos rezultatai didina šalies saugumą ir gerovę, ar ne. Politika gali būti sėkminga ir tuo atveju, jei apie šalį, juolab apie jos užsienio politiką daugelį metų nieko nepraneša didžioji pasaulio žiniasklaida. Kita vertus, ji gali būti nesėkminga, nors apie šalies vadovų pareiškimus tarptautiniais klausimais ji informuoja beveik nuolat. „Tylioji“ diplomatija gali būti labai veiksminga, o garsi ir triukšminga – ne. Tiesą sakant, pastarąją vargu ar išvis dar galima vadinti diplomatija. Žinoma, pasaulyje, kuriame tarptautiniai aukšto ar net aukščiausio lygio vadovų susitikimai tampa vos ne kasdienybe,

vadinamoji „viešojo“ politika vaidina daug reikšmingesnę vaidmenį nei prieš šimtą ar net keliasdešimt metų. Bet svarbiausi susitarimai principiniais klausimais paprastai pasiekiami (kai jie apskritai pasiekiami) ne jų metu, o prieš juos – tyliomis, kartais ilgomis ir varginančiomis derybomis bei konsultacijomis.

Lietuvos diplomatai įrodė savo kvalifikaciją ne vienu sudėtingu derybų metu. Rusijos karinis tranzitas į ir iš Kaliningrado vyksta tokiomis sąlygomis, dėl kurių buvo susitarta dar 1994 metais, o pačios tokio tranzito taisyklės anksčiau buvo nustatytos Rusijos kariuomenei, išvedamai iš Rytų Vokietijos teritorijos. Rusijai nepavyko pasiekti, kad Lietuva pasirašytų ją politiškai įpareigojančią, su Rusija glaudžiai susiejančią ar net išskirtines privilegijas teikiančią (pavyzdžiui, eksteritorinį transporto koridorių numatančią) tarptautinę sutartį. Tai buvo didelė Lietuvos diplomatijos sėkmė.

Problema yra ne Lietuvos derybininkų kvalifikacija, o Lietuvos užsienio politikos formuotojų nuostatos. Jie ne visada nori pripažinti, kad konsensuso pagrindu priimant ES užsienio politikos sprendimus, kad ir dėl tos pačios Rusijos, nedera, neprotinga ir neišmintinga vienai Lietuvai grasinti pareikšti veto sprendimui, dėl kurio sutaria *visos kitos* ES šalys. Lietuva nepakankamai nuosekliai ir intensyviai ieško savo pozicijos šalininkų ES. Neįtikinusi (o rimčiau įtikinėti kai kada pradeda vos ne paskutiniu momentu) kitų ES narių savo pozicijos pagrįstumu, ji ima juos kaltinti neryžtingumu ir nuolaidžiaivimu (žinoma, Rusijai, kam gi dar). Lietuva, regis, ne tik rėmė beveik visus G. W. Busho užsienio politikos žingsnius, bet mėgdžiojo ir patį jo politikos stilių – Europos Sąjungoje ji neretai elgėsi ar bent grasino elgtis vienašališkai. Taip elgtis Lietuvai – atsižvelgiant į abiejų šalių galios ir įtakos skirtumus – buvo dar neišmintingiau nei Jungtinėms Valstijoms.

Rusija yra tikrai sunkus kaimynas. Pastaraisiais metais ji žengė nemažai žingsnių, kuriuos pagrįstai galima vertinti kaip nedraugiškus Lietuvai. Bene žinomiausias – naftos tiekimo naftotiekiu „Družba“ sustabdymas. Tačiau, piktindamiesi šiuo Rusijos žingsniu, Lietuvos

politikai ir žiniasklaida retokai susimąstydavo, ar Rusija be išlygų *privalo* juo tiekti naftą, *nes* Lietuva to *nori*, ir ar Rusija pažeidė tarptautinę teisę. Žinoma, Rusija neretai pažeidžia savo išpareigojimus. Be to, pastaruoju metu jų apskritai vengia duoti. Todėl ji ir yra sunkus kaimynas. Ir vis dėlto Rusija ir dabar per Būtingės terminalą tiekia ar, tiksliau, parduoda naftą Lietuvai.

Labai neigiamai Lietuvoje neretai interpretuojami ir kiti Rusijos žingsniai, kurie nėra *naudingi* Lietuvai, pavyzdžiui, dujotiekio „Nord Stream“ projektas. Iš jo Lietuva nieko nelaimės – jis nepadidins jos pajamų už galimą dujų tranzitą per jos teritoriją ir nesustiprins jos energetinio saugumo. Kokią išvadą iš to darė iki šiol Lietuvos politikai ir, kad ir kaip būtų keista, jų užsienio politikos nuostatas veikiau girianti, nors vidaus politiką dažnai peikianti Lietuvos žiniasklaida. Rusija nenori nei kad gautume daugiau pinigų, nei kad būtume saugesni. Taigi Rusija elgiasi kaip visada – *priešišškai*.

Bet ar Rusijos elgesys, kurį diktuoja jos interesai – neturėti jokių tranzito tarpininkų ir dėl jų veiksmų galinčių kilti problemų (kad jos realios, parodė dujų tiekimo per Baltarusiją ir Ukrainą sutrikimai) – iš tikrųjų yra priešiškas? Ar ji atima tai, ką mes *turime*? Ar tik neduoda to, ko mes taip trokštame? Atsisakydama tarpininkų Rusija didina savo – kaip dujų tiekėjos – saugumą, užsitikrindama, kad niekada nepraras pajamų už dujas, kurios jai ne mažiau reikalingos, nei ES šalims dujos.

Mes gi šį projektą traktuojame vos ne kaip didžiausią grėsmę Lietuvai. Mūsų politikos nebrandumą rodo tai, kad mes apskritai *vis dar* pernelyg bijomės Rusijos. Projektas iš tikrųjų kelia pavojų – bet ne ekonomini, o ekologinį. Ekonomiškai mums jis tėra *ne naudingas*. Bet juk niekas ir neprašo mūsų jame dalyvauti. Neišsipildė mūsų teisėti lūkesčiai? O ar mes turėjome pagrindo laukti, kad Rusija sieks pagerinti mūsų finansinę ir energetinę padėtį? Ji juk nėra nei mūsų draugė, nei sąjungininkė. Turėtume, matyt, griežčiau skirti *mūsų interesus neatitinkančius* Rusijos veiksmus nuo *tiesiogiai prieš mus nukreiptų* jos užsienio politikos žingsnių. Tikriausiai pasirodytų, kad pastarųjų yra kiek mažiau.

Rusija kelia rimtų problemų ne tik mums, bet ir daugeliui pasaulio šalių. Jeigu jos pastangos dar labiau padidinti energetinę ES priklausomybę nuo Rusijos, monopolizuojant dujų tiekimą ne tik iš Rytų, bet ir iš Pietų, pasirodytų sėkmingos, tai pastatytų ES į tikrai keblią padėtį. Ir vis dėlto Rusijos keliamų tarptautinių problemų tikrai neįmanoma išspręsti tik darant ją smerkiančius pareiškimus. Tiek Lietuva, tiek visa ES paprasčiausiai negali atsiriboti nuo Rusijos, o jeigu ir gali, tai tik žodžiais. Rusiją, kad ir kaip tai būtų sunku, reikia kuo daugiau įtraukti į tarptautinę politinę bendruomenę, vesti su šia valstybe dialogą. Tokio požiūrio laikosi dauguma įtakingiausių Vakarų politikų, taip pat ir naujasis JAV prezidentas Barackas Obama, neseniai pareiškęs, kad yra puikių galimybių „perkrauti“ JAV ir Rusijos santykius. Izoliacijos politika Rusijos atžvilgiu negali būti sėkminga.

Izoliacijos nuostatos Rusijos atžvilgiu Vakarai nesilaikė ir nesilaikys. Bet Europoje jie bandė jos laikytis kitos Lietuvos kaimynės – Baltarusijos – atžvilgiu. Tačiau, kaip šiandien beveik visuotinai pripažįstama, Baltarusijos izoliavimo politika pasirodė nesėkminga ir bent jau ES pradeda ją keisti. Baltarusijos vadovų kelionių į ES šalis apribojimų panaikinimas turi toli gražu ne vien tik simbolinę reikšmę. Baltarusija, kad ir po ilgų ginčų, buvo pakviesta dalyvauti ES „Rytų partnerystės programoje“. Kad ir kaip būtų keista, ryžtingai kritikuodama Rusiją, Lietuva buvo gerokai nuosaikesnė „paskutinio Europos diktatoriaus“ ir jo valdomos šalies atžvilgiu. Vadinamoji „vertybių politika“, kuri gali būti šalies užsienio politikos elementas, bet negali būti jos vienintelis pagrindas, neužgožė, kalbant apie Lietuvos santykius su Baltarusija, pragmatinės, nacionalinių interesų saugojimo ir gynimo politikos. Lietuva palaikė su Baltarusija nors ir ne labai šiltus, bet geresnius santykius nei dauguma ES šalių. Lietuvai tai buvo ir ekonomiškai, ir politiškai naudinga.

O štai santykių su Rusija srityje padėtis visiškai priešinga – jie yra ne geresni, o blogesni nei daugumos ES šalių. Kodėl? Atrodo, kad taip yra ne dėl kokių nors objektyvių geopolitinių aplinkybių, daug

skausmingesnės nei kitų regiono šalių istorinės patirties ar ypatingo šiandienos Rusijos agresyvumo *būtent* Lietuvos atžvilgiu, daug didesnio nei kitų Rytų ir Vidurio Europos valstybių atžvilgiu, o bent iš dalies todėl, kad Lietuva pati pasirinko ne, tarkime, Iraną, o būtent Rusiją ir jos politiką (tiek vidaus, tiek užsienio) kaip svarbiausią savo kritikos objektą. Tiksliau, tai buvo dalies jos politikų pasirinkimas. Kritikuodama didelę ir įtakingą šalį, Lietuva yra geriau *matoma*. Negali juk „regiono lyderis“ būti nematomas. Dėl teritorijos ir gyventojų skaičiaus mažumo, menko ekonominio, karinio ir kitokio potencialo mes nesame geriausiai pasaulyje matoma šalis. Bet mus pastebės, jei vykdysime aktyvią, į Rytus nukreiptą politiką, darysime garsius pareiškimus, smerksime ir kaltinsime. Juk mes turime aiškia viziją ir misiją – tapti (ar būti) regiono lyderiu, demokratizuoti šį regioną ir užtikrinti jame žmogaus teisių apsaugą. Mes turime jame būti ne mažiau reikšmingi nei buvome LDK laikais.

Regiono lyderio ar centro idėja yra vadinamosios „Naujosios Lietuvos užsienio politikos koncepcijos“, gerokai modifikavusios 1994–2004 metais vykdytos užsienio politikos koncepcijos nuostatas, branduolys. Gana įtempti santykiai su Rusija yra, bent iš dalies, atkaklių siekių vaidinti tokio lyderio ar centro vaidmenį rezultatas. Mes kalbame regiono vardu, aktyviai dalyvaujame sprendžiant jo problemas, jam esą atstovaujame ir būtent todėl mūsų ir Rusijos užsienio politikos vektoriai taip dažnai susikerta. Neretai susidaro įspūdis, kad deramai atlikti pačios sau priskirtą regiono lyderės ar centro vaidmenį yra svarbesnis Lietuvos užsienio politikos tikslas, nei savo suvereniteto, saugumo ir gerovės užtikrinimas.

Šios idėjos kritikai ne kartą yra teigę, kad visų pirma ji nėra pakankamai aiški. Regiono ribos nėra griežčiau apibrėžtos. Atrodo, jog ambicingiausi idėjos šalininkai norėtų, kad jis apimtų visą Pietų Kaukazą ir buvusių vakarinių SSRS respublikų teritoriją – nuo Azerbaidžano iki Estijos. Kai kas turbūt mielai į jį įtrauktų ir Vyšegrado šalis. Tik gaila, kad nelabai aišku, ką reikštų mažai valstybei būti tokio regiono centru. Lietuva tikrai nėra ir negali būti regioninė galia,

kaip šis terminas vartojamas tarptautinių santykių teorijoje, kurioje jis reiškia didelę įtaką kitų regiono šalių politikai darančią šalį. Ji paprasčiausiai neturi tokios įtakos svirtų. Geriausiu atveju apie ją būtų galima kalbėti kaip apie regioninių iniciatyvų centrą – šį vaidmenį ji porą kartų iš tikrųjų gana sėkmingai atliko. Vilniaus dešimtukas jau pateko į istorija. Bet regioninių iniciatyvų centras ir regiono centras – tai visai skirtingi dalykai. Regiono centras turėtų būti traukos centras – nuo technologijų ir investicijų iki infrastruktūros ir kultūros. Lietuva dėl verslui nepalankios aplinkos, pustuščio Vilniaus oro uosto ir pusiau sužlugdytos Europos kultūros sostinės programos į tokio traukos centro statusą tikrai negali pretenduoti. Negalės pretenduoti ir po kelerių, tikėkimės geresnių, metų.

Lietuvos kaip regiono centro ir lyderės idėja yra ganėtinai megalomaniška. Ir nors esą tai yra *užsienio* politikos idėja, iš tikrųjų ji skirta visų pirma ar net išimtinai *vidaus* vartojimui. Ji kartojama kaip magiškas užkeikimas siekiant įtikinti Lietuvos žmones, kokia ta jų valstybė, nors ir turinti vidaus problemų, yra nuostabi, draši ir reikšminga. Lietuva skelbiasi esanti regiono centras. Bet užtenka paklausti, ar *bent viena iš* „regiono“ šalių laiko Lietuvą „regiono centru“ ir paaiškės, kad ši idėja tėra mitas. Tiesa, Michailas Saakašvilis ir Viktoras Juščenka negaili gerų žodžių apie Lietuvą, bet net ir šie politiškai gerokai susilpnėję Gruzijos ir Ukrainos prezidentai, kuriuos mūsų šalies vadovai taip entuziastingai rėmė, Lietuvos regiono centru niekada nelaikė.

Politikoje siekiant vienu ar kitu praktiniu tikslu mitai vaidina svarbų ir kai kada naudingą vaidmenį. Pavyzdžiui, istoriniai mitai sėkmingai gali būti naudojami tautų ir valstybių kūrimui. Bet mitai gali būti ir žalingi. Dažnai kartojamais mitais patiki ir jų kūrėjai. O jais patikėjus neretai pradedama vykdyti jais, o ne valstybės nacionaliniais interesais paremtą politiką. Užtuot buvusi pragmatiška, blaivi, nuosaiki, gerai pasverta, racionali ir subalansuota, taip pat ir geografiškai, ji pradeda vis labiau tarnauti nepamatuotų ambicijų, o ne nacionalinių interesų įgyvendinimui.

Tiksliai įvertinusi savo geopolitinę padėtį, Lietuva 1994 metais aiškiai nustatė savo užsienio politikos prioritetus: narystę ES bei NATO ir gerus santykius su kaimynais. Bet 2004 metais Lietuvos politikai nepagrįstai nusprendė, kad, įstojus į ES ir NATO, jai tiesiog būtinas naujas ir ne mažiau ambicingas nei narystė Europos Sąjungoje ir Šiaurės Atlanto aljanse siekis – regiono lyderystė, nors nebuvo bent kiek rimtesnio pagrindo manyti, kad kadaise užsibrėžti užsienio politikos uždaviniai jau visiškai įvykdyti. Skubių, beveik karštligiškų, prezidentiniu tarpuvaldžiu (tarp Rolando Pakso nušalinimo ir antrosios Valdo Adamkaus inauguracijos) vykusių paieškų rezultatas – regiono centro ir lyderio koncepcija, kurią pirmasis viešai paskelbė laikinasis prezidentas Artūras Paulauskas.

Išskelkime paprastą klausimą: ar siekis būti (tapti) regiono centru ir lyderiu plaukia iš pagrindinių nacionalinių Lietuvos interesų – šalies saugumo ir gerovės užtikrinimo? Jeigu ta lyderystė būtų tikra, o ne įsivaizduojama, tariama, tai gal ir būtų įmanoma ieškoti argumentų, susiejančių ją, tarkime, su saugumu. Kokia nors Lietuvos įtaką patirianti Ukraina būtų, ko gero, vertinga karinė sąjungininkė. Bet, pirma, ji vykdo politiką, atsižvelgdama į savo, o ne savo *ir* Lietuvos interesus, nes paprasčiausiai nėra veikiamą Lietuvos įtakos. Lietuva, nors iniciatyvą, kiek pamenu, parodė Lenkija, padėjo ukrainiečiams išspręsti vieną politinę krizę 2004 metų pabaigoje. Bet to sprendimo politinė kaina buvo gana didelė – Ukrainos prezidento galios buvo gerokai apribotos ir šalyje prasidėjo nuolatinė kova dėl valdžios ir įtakos tarp prezidento ir premjero, į kurią paprastai buvo įtraukiamas ir parlamentas. Rezultatas – faktinė dvišaldystė (iš jos naudos turėjo veikiau Rusija, o ne Vakarai ir demokratija) ir nepaprastai smukę Viktoro Juščenkos reitingai. Su prezidentūra jam tikriausiai teks greitai atsiveikinti. Ar tai padidino Lietuvos saugumą? Lietuva kaip NATO narė realiai negali sudaryti kokios nors karinės sąjungos su NATO nepriklausančia Ukraina, kuriai tokia sąjunga, aišku, ir taip visiškai nereikalinga. O Ukrainos narystės NATO, kurią taip remia Lietuva ir kuri galbūt ir sustiprintų Lietuvos saugumą, aktyviai neremia ne tik Ukrainos premjerė, bet ir absoliuti dauguma Ukrainos gyventojų.

Sakau „galbūt sustiprintų“, nes po Rusijos ir Gruzijos karo karinio konflikto Kryme tikimybės įvertį tenka, deja, padidinti. Kiek abejotina ir tai, ar dabartinėmis sąlygomis Lietuvos saugumą labai padidintų Gruzijos narystė NATO, nors šios šalies gyventojai ją remia.

Tai gal mūsų pretenzijos būti regiono lyderiais tarnauja Lietuvos gerovei? Juk Ukraina galėtų būti puiki rinka Lietuvos prekėms ir paslaugoms. Žinoma, *galėtų*, bet prekybos tarp Lietuvos ir Ukrainos apimtis tikrai nepriklauso nuo to, kaip mes save vadiname – lyderiais ar ne. Ji nėra labai didelė ir ją lemia tikrai kiti veiksniai.

Anksčiau minėtas pretenzijas, aišku, galima sieti su vadinamąja vertybių politika ir regiono demokratizacija. Demokratizacijos politika pastaruoju metu buvo madinga. G. W. Bushas siekė demokratizuoti Didžiuosius Vidurio Rytus. Kodėl gi mums nepasekti jo pavyzdžiu ir nepabandyti demokratizuoti Rytų Europą. Bet Jungtinėms Valstijoms, nepaisant visų jų išteklių ir pastangų, demokratizuoti Didžiuosius Vidurio Rytus sekasi sunkiai. Ar galėtų Lietuvai Baltarusijoje, Ukrainoje, Moldovoje ir Pietų Kaukaze sektis geriau? Vargu. Kaip sakoma, ambicijų yra, bet amunicijos trūksta. Be to, manau, kad ne tik revoliucijos, bet ir demokratijos eksportas nėra pati geriausia idėja, kuria turėtų būti grindžiama šalies užsienio politika. Demokratijos daigus svetur galima, aišku, remti, ir *jiems* tai galbūt išeis į naudą, bet, atsigręžę į save, turėtume savikritiškai prisipažinti, kad demokratija nėra pati geriausia Lietuvos eksporto prekė. Ir ką gi mes iki šiol rėmėme? Ar M. Saakašvilį apskritai galima vadinti demokratu? Ar jo parama turi ką nors bendra su Lietuvos nacionaliniais interesais?

Taigi belieka konstatuoti, kad tariamoji lyderystė regione yra bevertė Lietuvos nacionalinių interesų požiūriu. Tai svarbiausia. Bet svarbu ir tai, kad atkaklios pastangos tapti regiono lyderiais veikiau tolina mus nuo tos Europos, į kurią mes kažkada taip smarkiai veržėmės ir kuri tada paprastai buvo vadinama Vakarų Europa. Įgyvendindama regiono lyderio koncepciją Lietuva daugiau dėmesio skyrė santykiams su Rytų *kaimynais*, o ne su Vakarų *sąjungininkais*, pirmaisiais svarbiausiais ES šalimis – Vokietija, Prancūzija, Jungtine Karalyste. Visų pirma būtent todėl santykiai su jomis, kaip, beje, ir

su Skandinavijos ir Baltijos šalimis, pastaraisiais metais labiau nepagerėjo. Lietuvos gebėjimai ginti savo nacionalinius interesus ES – svarbiausioje jai organizacijoje, kurios parama kilus krizei tiesiog gyvybiškai svarbi, liko menki ir jų gerinimo ji kažkodėl nelaiko savo prioritetu. Europos Sąjungoje Lietuvai sunkiai sekasi rasti savo idėjų rėmėjų ir, tiesą sakant, ji nelabai žino, kaip jų reikia ieškoti. Rytų politika ir ypač santykiai su Rusija Lietuvai labai svarbūs. Bet Lietuvos užsienio politikos pagrindas turi būti jos Vakarų politika.

SUMMARY

CRITICAL REFLECTIONS ON LITHUANIAN FOREIGN POLICY

The article deals with the fundamentals of Lithuanian foreign policy. It is an attempt to evaluate its understructure, principles, advantages and shortcomings. Author's point of departure is a non-official paper "Lithuania's Foreign Policy Concept" prepared by the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs in 1994. Strategic goals of the Lithuanian foreign policy laid down in that document were the basis of the Lithuanian foreign policy making until the country joined the EU and NATO in 2004. Having supposedly attained those goals Lithuania adopted and proceeded to implement hastily the so-called "new Lithuanian foreign policy". Yet the author has serious doubts that the strategic goals of the Lithuanian foreign policy as defined in 1994 were fully achieved in 2004. The goals were three: (1) EU, (2) NATO, (3) good relations with neighbors. Yet Lithuania still is not a full-fledged member of either the EU or NATO. It is a mere newcomer. And its relations with Russia got even worse than they were in the late nineties.

The article proceeds to exploring a rather strenuous question: are the tensions between the two countries caused solely by the Russian misbehavior as Lithuanian politicians mostly claim or is the Lithuanian foreign policy also to blame. The relations with Russia are examined in the context of Lithuania's relations with the US and the EU. The crucial idea of the "new Lithuanian foreign policy", that of the center or leader of an unnamed and undefined region, presumably of the Eastern Europe or at least a part of it, is put under scrutiny. The author claims that (1) for a small country such a role is utterly unrealistic, (2) attempts to play that role have nothing to do with national interests the foreign policy has serve, (3) playing the chosen role complicates relations both with other EU countries and with Russia. The article ends with the conclusion that the foundation of the Lithuanian foreign policy must be its Western, not Eastern policy.